

Presentació: orientacions recents en Economia de l'Educació

Jorge Calero

En aquest monogràfic dedicat a l'Economia de l'Educació s'ha intentat recollir, en una curta selecció, una mostra rellevant de les diferents línies d'investigació que constitueixen actualment la disciplina. En la selecció realitzada, hem intentat aproximar el lector a un camp poc conegut i animar-li, també, a continuar en aquesta aproximació.

La disciplina de l'Economia de l'Educació està íntimament vinculada a la trajectòria de la Teoria del Capital Humà, el naixement de la qual podríem fixar als darrers anys de la dècada de 1950, amb els treballs de Schultz i Becker. Aquests treballs pioners van servir, sobretot, per a posar de relleu la importància de l'educació en dos nivells: com a mecanisme privat per incrementar els rendiments salarials i, també, com a mecanisme social per incrementar el creixement econòmic. L'aproximació de la Teoria del Capital Humà ha estat, des de llavors, criticada “des de fora” de la Teoria però, també, “des de dintre” (resulta notable, en aquest últim sentit, la revisió que va efectuar Blaug, el 1976, de la situació metodològica de la Teoria). Malgrat el desenvolupament, des de llavors, de nombroses propostes teòriques i metodològiques alternatives (des de l'institucionalisme i el marxisme, per exemple), cap d'elles es va consolidar com a teoria hegemònica. Cinquanta anys després del seu naixement, la Teoria del Capital Humà, potser per la seva sintonia bàsica amb l'aproximació neoclàssica i la seva capacitat per “absorbir” i reconduir algunes de les crítiques, segueix constituint la línia dominant en l'Economia de l'Educació.

Des de l'inici, els temes abordats per l'Economia de l'Educació han anat variant, en bona mesura en funció de les prioritats plantejades a cada moment per les necessitats socials i les polítiques públiques. El tema “estrella” en un primer estadi de l'evolució de la disciplina va ser l'anàlisi de la relació entre educació i creixement, específicament a través del càlcul del rendiment de la inversió educativa. Un altre dels primers temes analitzats, que en bona mesura s'ha mantingut fins al present, va ser el del finançament educatiu. En realitat, la presència preponderant d'ambdós temes a les investigacions de l'Economia de l'Educació ens està duent a una visió més general d'orientació “cost-benefici”; no és d'estranyar, doncs, que ja a la fi de la

dècada de 1960, amb els articles inicials de Hansen i Weisbrod, desenes d'investigadors se centressin a respondre a la pregunta «Qui paga i qui es beneficia de l'educació?», en diferents països i contextos històrics. Aquesta qüestió, que inicialment es va plantejar d'una forma positiva, va passar ràpidament a l'àmbit normatiu: «Qui hauria de pagar i qui hauria de beneficiar-se de l'educació?». Es tracta d'una pregunta que ressona, des de la dècada de 1970 fins a l'actualitat, en nombrosos treballs de la disciplina.

Un altre dels temes que ha rebut una atenció molt especial en l'Economia de l'Educació ha estat la relació entre educació i mercat de treball. Dintre d'aquesta relació, han estat temes recurrents l'anàlisi de la inserció laboral dels graduats i el vincle entre qualificacions i necessitats del lloc de treball (anàlisis sovint centrades en la "sobreeeducació"). Mereix també la pena destacar la perspectiva "planificadora", allunyada del paradigma de la Teoria del Capital Humà, de la planificació a mitjà i llarg termini de les necessitats de la força de treball.

Ja a partir de la dècada de 1980, altres línies d'investigació se sumen a les descrites. Una de les que més literatura ha generat ha estat la corresponent a les anàlisis d'eficiència productiva dels centres educatius; més concretament, l'aproximació "DEA" va tenir una expansió notable en diferents països, incloent Espanya. En relació amb aquestes anàlisis i també en la dècada de 1980, vàrem assistir al desenvolupament d'investigacions encaminades a comparar l'activitat i resultats dels sectors públics i privats en educació; en alguns casos aquests treballs tenien com a objectiu fonamental assenyalar els avantatges de la intervenció privada sobre la pública, en un context "privatitzador" que es va aplicar (o s'aplica) d'una manera sovint indiscriminada en diferents contextos i països.

En la dècada de 1990, l'anàlisi dels beneficis no monetaris de l'educació va atreure l'atenció de molts investigadors, exemplificant de manera clara com la Teoria del Capital Humà ha "absorbit" objeccions plantejades inicialment des de fora de la pròpia teoria. També a partir de la dècada de 1990, l'anàlisi de les polítiques educatives per mitjà d'avançades tècniques econòmiques (i, en els anys més recents, mitjançant tècniques de microsimulació) ha donat resposta a algunes de les necessitats dels dissenyadors de polítiques públiques.

Més en general, la dècada de 1990 i els primers anys del segle XXI han suposat una certa alteració en la perspectiva de l'Economia de l'Educació, gràcies a la incorporació de la dimensió de l'equitat, prèviament sovint relegada a les anàlisis. De fet, l'educació ha passat a constituir, als anys més recents, un instrument clau de les polítiques públiques, atès que s'ha reconegut plenament el seu paper positiu simultani sobre la productivitat (i competitivitat en un entorn globalitzat) i sobre l'equitat i la cohesió social. Aquest canvi d'orientació s'ha vist reflectit, especialment, en la perspectiva de diversos organismes internacionals, que han integrat la dimensió de l'equitat a les

seves propostes i recomanacions. Pot destacar-se, en aquest sentit, l'èmfasi que ha donat la Comissió Europea, especialment a partir de la Cimera de Lisboa (2000), al paper de l'educació per aconseguir l'objectiu que l'europea sigui «l'economia basada en el coneixement més competitiva i dinàmica del món, capaç de créixer econòmicament de manera sostenible amb més i millors ocupacions i amb major cohesió social».

Si, com a corol·lari a la síntesi exposada, hagués de destacar en aquestes breus línies els tres aspectes més importants de la situació actual de l'Economia de l'Educació com a disciplina, triaria, juntament amb l'esmentat al paràgraf anterior, dos elements addicionals. D'una banda, la incorporació d'instruments que faciliten i enriqueixen les anàlisis i que no estaven disponibles fa uns anys. Em refereixo, específicament, a bases de microdades sofisticades que provenen de programes específicament orientats a la investigació, com és el cas del programa PISA (*Programme for International Student Assessment*) de l'OCDE. I, d'altra banda, la progressiva interconnexió de l'Economia de l'Educació amb altres disciplines, com la Sociologia de l'Educació o l'Anàlisi de les Polítiques Públiques; aquesta interconnexió ha enriquit la disciplina en els últims anys extraordinàriament.

Conclouré aquesta presentació fent referència, breument, als continguts coberts en la selecció d'articles d'aquest monogràfic. L'article de Howard Glennerster és un bon exemple dels treballs sobre finançament i política educativa, aplicats en aquesta oportunitat al cas britànic. Apareixen en la selecció, també, altres tres articles referits a la política educativa, encara que des de perspectives diferents. D'una banda, els articles de Martin Carnoy i de Jorge Calero se centren en la vessant relacionada amb l'equitat (el primer presenta una aproximació teòrica, mentre que el segon explora el cas espanyol). D'altra banda, en l'article de María Jesús San Segundo l'aproximació és més general. Els articles de Javier Ventura i Francesc Martínez i l'aportat per José Ginés Mora, Adela García-Aracil, i Luís E. Vila se centren en la qüestió de la inserció laboral dels graduats: mentre que el primer es refereix al cas concret dels graduats de la Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, en el segon s'aborda la investigació amb una mostra referida a diferents països europeus. Vull insistir que la selecció, lluny d'intentar cobrir totes les vessants de l'actual Economia de l'Educació, té un caràcter introductori; esperem, sobretot, que sigui d'interès per als lectors no especialitzats en el camp de l'Economia de l'Educació.